

L. Fuchs: New Kreuterbuch, 1543, Von Stickwurtz.

Von Stickwurtz. Cap. XXXII.

(A) Namen.

Stickwurtz hat auch vil andere namen. Dann sie würt auch genent Schieþwurtz, Raswurtz, Hundskürbs, wild oder Rômisch rûb, Wilder zitwen, und Teüffelskirþ, umb der roten beerlin willen. Auff Griechisch Bryonia, zû Latein Vitis alba. Die Apotecker haben den Griechischen namen Bryonia behalten.

Gestalt.

Stickwurtz stengeln wachsen bald hoch, hencken und hefften sich mit jren zincken oder fâden an die zeün, hecken, mauren, stauden, und was sie ertheychen mögen, wie der hopffen. Jre zweig, bletter, und zincken, seind den Weinreben (B) gleich, doch etwas hâriger und

Van stikkruid. Kapittel 32. (Bryonia dioica)

Namen.

Stikkruid heeft ook veel andere namen. Dan ze wordt ook genoemd schijtkruid, zuurkruid, honden kouwoerde, wilde of Roomse raap, wilde zedoar en duivelskers vanwege de rode bessen. Op Grieks Bryonia, in Latijn Vitis alba. De apothekers hebben de Griekse naam Bryonia behouden.

Gestalte.

Stikkruid stengels groeien snel hoog, hangen en hechten zich met hun scheuten of vezels aan de tuinen, hagen, muren, heesters en wat ze bereiken mogen zoals de hop. Hun twijgen, bladeren en scheuten zijn de druivenstok gelijk, doch wat hariger en ruwer. Brengt kleine

rauer. Bringt kleine schöne weisse blümlin, auß welchen werden runde beerlin, die seind erstlich grün, darnach so sie zeitigen gantz rot. Die wurtzel ist weiß, dick und groß.

Statt seiner wachung.

Stickwurtz wechst allenthalben an den zeünen und hecken, an welchen sie übersich steigt, wie angezeygt. [116, 117]

(B) Zeit.

Stickwurtz blüet den gantzen sommer biß in Herbst hinein, fahet aber bald an zû blüen im end des Meyens.

Die natur und complexion.

Die jungen dolden seind zum theil bitter, und ein wenig scharpff, ziehen auch zusammen. Die wurtzel trücknet, und wermet zimlich.

Die krafft und würckung.

Die jungen dolden gesotten und gessen, treiben den harn, unnd lindern den stûlgang. Die bletter, frucht und wurtzel seind scharpff, derhalben seind sie gût zû allerley unreynen wunden und geschweren, dann sie sôlche faule schâden reynigen, seübern, und außtrücknen. Die wurtzel seübert den leib, und vertreibt die runzel. Darumb mit Erven unnd Fœnogræco Bockphorn genent, vermengt und angestrichen, macht sie ein hüpsch angesicht, vertreibt unnd verzert die flecken, (C) und roßmucken, und andere schwartze mâler. Gleiche würckung hat sie so manß in ôl seüdt biß sie weych würdt. Sie verzert auch das undergerunnen blût, und das überig fleisch so die negel der finger unnd fûß bedeckt. So manß mit wein überlegt, zerbricht sie geschwer. Diß wurtzel zerstoßen und übergelegt, zeücht auß die zerbrochnen beyn. Sie ist auch gût denen so mit der fallenden sucht, dem schlag, schwindel, unnd dergleichen kranckheyten beladen seind, so man zum offtermal im jar eins quintlins schwâr darvon einnimbt. So yemants von schlangen gestochen würdt, der mag dise wurtzel dergleichen auch jnnemen. Die schwangern frawen sollen sich vor diser wurtzel hûten, dann sie tôdtet die frucht inn mûter leib. So man ein dünne latweg mit honig auß diser wurtzel macht, ist sie gût denen so ersticken wôllen, hûsten, unnd im leib zerbrochen seind. Dreissig tag von diser wurtzel mit essig getruncken, macht das (D) miltz klein. Mit feigen zerstoßen und übergelegt, hat sie gleiche krafft und würckung.

schone witte bloempjes waaruit worden ronde besjes, die zijn eerst groen en daarna zo ze rijpen gans rood. De wortel is wit, dik en groot.

Zijn groeiplaats.

Stikkruid groeit overal aan de tuinen en hagen waaraan ze omhoog stijgt zoals aangetoond. [116, 117]

Tijd.

Stikkruid bloeit de ganse zomer tot in herfst door, vangt echter gauw aan te bloeien in eind van mei.

De natuur en samengesteldheid.

Die jonge spruiten zijn voor een deel bitter en een weinig scherp, trekken ook tezamen. De wortel droogt en warmt matig.

De kracht en werking.

De jonge spruiten gekookt en gegeten drijven de plas en verzachten de stoelgang. De bladeren, vrucht en wortel zijn scherp, derhalve zijn ze goed tot allerlei onreine wonden en zweren, dan ze zulke vuile schaden reinigen, zuiveren en uitdrogen. De wortel zuivert het lijf en verdrijft de rimpels. Daarom met Erven en Trigonella foenum-graecum, bokshoorn genoemd, vermengt en aangestroken maakt ze een hups aangezicht, verdrijft en verteert de vlekken en sproeten en andere zwarte tekeningen. Gelijke werking heeft ze zo men ze in olie ziedt tot ze week worden. Ze verteert ook dat onderhuids gestolde bloed en dat overige vlees zo de nagel der vingers en voeten bedekt. Zo men ze met wijn oplegt breekt ze zweer. Deze wortel gestoten en opgelegd, trekt uit dat gebroken been. Ze is ook goed diegenen zo met de vallende ziekte, de slag, duizeligheid en dergelijke krenkingen beladen zijn, zo men vaak in jaar een quinten zwaar daarvan inneemt. Zo iemand van slangen gestoken wordt die mag deze wortel dergelijke ook innemen. De zwangere vrouwen zullen zich voor deze wortel hoeden, dan ze doodt de vrucht in moeders lijf. Zo men een dunne likkepot met honing uit deze wortel maakt is ze goed diegenen zo verstikken willen, hoesten en in lijf gebroken zijn. Dertig dagen van deze wortel met azijn gedronken maakt de milt klein. Met vijgen gestoten en opgelegd heeft ze gelijke kracht en werking. Men gebruikt ook deze wortel tot de lenden baden, dan ze reinigt de baarmoeder. Dat sap in lente uit de wortel

Man braucht auch dise wurtzel zû den lenden baden, dann sie reyniget die mûter. Deer safft im Lentzen auß der wurtzel getruckt, unnd mit Meth getruncken, treibt auß die zâhe feüchtigkeit, phlegma genent. Sein frucht zerstoßen unnd angestrichen ist gût zû allerley grind und rauden. Der safft von disen beeren, mit Weytzen gekocht und gessen, mehret die milch.

gedrukt en met mede gedronken drijft uit de taaie vochtigheid, flegma genoemd. Zijn vrucht gestoten en aangestroken is goed tot allerlei schurft en ruigtes. Dat sap van deze bessen met tarwe gekookt en gegeten vermeerderd de melk.

Dodonaeus;

Van Bryonia kap. XLVIII.

Het geslacht.

Van Bryonia zijn er twee soorten, wit en zwart als Dioscorides schrijft. De witte is overal gewoon en overal goed bekend. De zwarte is tegenwoordig nog onbekend en wordt hier te lande niet gevonden.

Vorm.

Bryonia alba of witte bryonie.

(Bryonia dioica)

1 De witte Bryonia is van bladeren en klauwieren de gewone wijngaard wat gelijk, maar in alle manieren veel ruwer en witter. Het heeft dunne, tere stelen die zeer hoog groeien en overal met hun klauwieren aanhangen en zichzelf om hagen en bomen winden, net als de hop. De bladeren zijn groot en met vier of vijf diepe kerven gedeeld en lijken zeer veel op de bladeren van wijngaard, maar witter, ruwer en meer behaard. De bloemen groeien veel bijeen en zijn wit waarna ronde besjes komen die eerst groen zijn en daarna heel rood worden. De wortel is zeer groot, lang en dik, bitter en zeer vreemd van smaak.

2 De zwarte Bryonia (Tamus communis) als Dioscorides zegt, heeft bladeren die op die van de klimop lijken, maar groter en zijn de bladeren van witte klokjes winde die men Volubilis maior noemt, vrij gelijk. Het heeft ook dezelfde stelen die zich om de hagen en bomen winden en zich met hun klauwieren vast maken. De vruchten hangen bijeen als kleine druifjes en zijn eerst groen en als ze rijp worden heel zwart. De wortel is van buiten zwart en van binnen geel, gelijk buksboom hout.

Plaats.

1 Witte Bryonia groeit overal hier te lande aan de kanten van de velden die zichzelf aan de hagen en tuinen windt.

2 Waar de zwarte gevonden wordt is tegenwoordig nog onbekend.

Tijd

In de mei begint de witte Bryonia te bloeien, en in de herfstmaand worden de vruchten rijp.

Naam.

1 De witte Bryonia heet in Grieks Ampelos leuce, Psilothron en Bryonia. In Latijn Vitis alba. In Arabisch Alphesere en door Mattheus Sylvaticus, Viticella. In de apotheken Bryonia. In Hoogduits Stickwurtz en Hunds kurbs. Hier te lande Bryonia. In Frans Coulevree.

2 Het andere, zwarte geslacht heet in Grieks Ampelos melaena en Bryonia melaena. In Latijn Vitis nigra en Bryonia nigra en door sommige Chiromos ampelos, dat is Chironia vitis. En dit mag wel in Hoogduits Schwartz stickwurtz genoemd worden. In Nederduits zwarte Bryonia. In Frans couleuree noire.

Natuur.

De wortel van de witte Bryonia is warm en droog tot in de derde graad.

De zwarte is van gelijke naturen maar in alles niet zo sterk.

Kracht en Werking.

De wortel van Bryonia en vooral het sap ervan maakt sterke toiletgang en trekt de taaie fluimen af en laat de urine lossen en is zeer goed om de hersens, borst en de inwendige leden van fluimen en grove, taaie, vochtigheden te zuiveren en te reinigen.

De wortel van Bryonia waarvan je alle dagen een jaar lang ongeveer een vierendeel lood van in neemt, geneest de vallende ziekte.

Deze wortel helpt ook diegene die door de beveingen geslagen zijn en duizelingen of enige hoofdzweer hebben en is goed om in de medicijnen te mengen die tegen de beten van de adders dienen.

De wortel van Bryonia waarvan ongeveer een half drachme zwaar met azijn een dertig dagen gedronken wordt, geneest de verharde en zeer verstopte milt.

Tegen hetzelfde dient het ook als het met vijgen gestampt en op de plaats van de milt aan de buitenkant gelegd wordt.

Van de wortel van Bryonia die met honing gemengd is mag je een electuarium maken dat goed is voor diegene die kort van adem zijn, een verouderde hoest en pijn of smart in de zijde hebben en voor diegene die van binnen gekwetst of geborsten zijn om het gestolde bloed te scheiden.

Een pessarium die van de wortel van Bryonia gemaakt is en van onder gezet wordt verwekt de menstruatie bij de vrouwen en trekt de moederkoek en de dode vrucht af.

Een bad die van de wortel van Bryonia gemaakt is doet ook hetzelfde en zuivert en reinigt de baarmoeder van alle onzuiverheid en vuiligheid als je daar in zit.

De wortel van Bryonia die met zout gestampt is, is goed om te leggen op alle kwade voortsetende blaren en zweren en vuile lopende gaten, vooral van de benen.

Tegen hetzelfde zijn ook de bladeren en vruchten zeer goed als je het op de manier van de wortels gebruikt.

De wortel van Bryonia reinigt ook de huid en laat de rimpels en fronzen vergaan en verdrijft de sproeten, littekens en allerhande vlekken en mazelen als het met meel van erwten en van Grieks hooi daarop gestreken wordt.

Hetzelfde doet ook de olie waar de wortel van Bryonia in gekookt is.

De wortel van Bryonia die met wijn gestampt is, scheidt het gestolde bloed en verdrijft alle blauw geslagen of gestoten plekken, laat de verse zwellen zinken en vergaan en brengt de oude tot rijpheid en laat die uitbreken.

Item, het trekt alle splinters en gebroken beenderen uit en is zeer goed om op de kwade, zwerende nagels te leggen.

De vruchten van Bryonia zijn zeer goed om tegen ruwheid en kwade schurft te gebruiken.

De jonge scheuten van Bryonia die net uitkomen en gegeten worden zijn zeer goed voor de maag en maken toiletgang en laten de urine lossen.

2 De wortel van de zwarte Bryonia is tot alle de voor vermelde zaken ook goed, gelijk de witte Bryonia, maar niet zo sterk en is vooral nuttig tegen de vallende ziekte en duizelingen in het hoofd en om de urine te lossen, de menstruatie bij de vrouwen te verwekken en om de verstopte en gezwollen milt klein te maken.

De jonge scheuten van deze Bryonia zijn ook zeer goed om te eten en om water te lossen en toiletgang te hebben gelijk de scheuten van de witte Bryonia.

Hindernis.

Door de forse kracht beroert de wortel van Bryonia de maag en de inwendige leden zeer en daarboven is Bryonia met bladeren, vruchten, stelen en wortels in alle manieren zeer slecht voor de bevruchte vrouwen, hetzij klaar gemaakt of niet klaar gemaakt of in enige medicijn vermengd zodat je dit of in enige medicijnen daarvan niet kan ingeven zonder groot letsel en hindernis.

Verbetering.

De kwaadheid van Bryonia wordt verbeterd als je daar mastiek, gember en kaneel bij neemt en dit met

honing, waar rozijnen in gekookt zijn, ingeeft.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl> en : <http://www.volkoomen.nl/>